

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
Кафедра технологічної та професійної освіти

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

В.о. завідувача кафедри

 Чепок Р.В.

«09» вересня 2019 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назва навчальної дисципліни:

**Безпека життєдіяльності (безпека життєдіяльності,
основи охорони праці та цивільний захист)**

Спеціальності університету

Факультети університету

2019-2020 н.р.

Робоча програма з навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності (безпека життєдіяльності, основи охорони праці та цивільний захист)» для студентів спеціальностей університету.

Розробник: Стародубець Н.П., викладач кафедри технологічної та професійної освіти

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри технологічної та професійної освіти

Протокол від «09» вересня 2019 року № 2

В.о. завідувача кафедри технологічної та професійної освіти

Чепок Р.В.

1. Опис навчальної дисципліни

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів - 3	Галузь знань 24. Сфера обслуговування	Вибіркова	
Модулів – 1	Спеціальність <u>241. Готельно-ресторанна справа</u>	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		2	2
Загальна кількість годин - 90		семестр	
		4	4
	Ступінь вищої освіти: «бакалавр»	Лекції	
		24 год	6
		Практичні, семінарські	
		6 год	2
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
	60 год	82	
	Вид контролю: залік		

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу – полягає у набутті студентом компетенцій, знань, умінь і навичок для здійснення професійної діяльності за спеціальністю з урахуванням ризику виникнення техногенних аварій й природних небезпек, які можуть спричинити надзвичайні ситуації та привести до несприятливих наслідків на об'єктах господарювання, а також формування у студентів відповідальності за особисту та колективну безпеку.

Завдання курсу: передбачає опанування знаннями, вміннями та навичками вирішувати професійні завдання з обов'язковим урахуванням галузевих вимог щодо забезпечення безпеки персоналу та захисту населення в небезпечних та надзвичайних ситуаціях і формування мотивації щодо посилення особистої відповідальності за забезпечення гарантованого рівня безпеки функціонування об'єктів галузі, матеріальних та культурних цінностей в межах науково-обґрунтованих критеріїв прийнятного ризику. **Теоретичні** – Розуміння студентами сутності та змісту формування поняттєво-категорійний, теоретичний та методологічний апарат даної проблеми. **Практичні** – Формування знань та навичок використовувати у своїй практичній діяльності громадсько-політичні, соціально-екологічні, правові, технічні, природоохоронні, медико-профілактичні та освітньо-виховні заходи які спрямовані на забезпечення здорових і безпечних умов існування людини в сучасному навколишньому середовищі.

Компетентності:

- Вільне володіння державною мовою в усній та писемній формі.
- здатність орієнтуватися в основних методах і системах забезпечення техногенної безпеки, обґрунтовано вибирати відомі пристрої, системи та методи захисту людини і природного середовища від небезпек.
- здатність орієнтуватися в основних нормативно-правових актах в області забезпечення безпеки
- обґрунтування та методичне забезпечення проведення навчання серед працівників та населення з питань безпеки життєдіяльності та дій за надзвичайних ситуацій
- оцінювати стан готовності підрозділу до роботи в умовах загрози і виникнення НС за встановленими критеріями і показниками та надавати консультації працівникам організації (підрозділу) щодо підвищення його рівня
- здатність аналізувати механізми впливу небезпек на людину, визначати характер взаємодії організму людини з небезпеками середовища існування з урахуванням специфіки механізму токсичної дії небезпечних речовин, енергетичного впливу та комбінованої дії уражальних факторів

Очікувані результати

- здатність приймати рішення щодо безпеки в межах своїх повноважень
- здатність оцінити сталість функціонування об'єкту господарювання в умовах надзвичайних ситуацій та обґрунтувати заходи щодо її підвищення

- вміння визначити коло своїх обов'язків з питань виконання завдань професійної діяльності з урахуванням ризику виникнення небезпек, які можуть спричинити надзвичайні ситуації та привести до несприятливих наслідків на об'єктах господарювання
- вміння оцінити середовище перебування щодо особистої безпеки, безпеки колективу, суспільства, провести моніторинг небезпечних ситуацій та обґрунтувати головні підходи та засоби збереження життя, здоров'я та захисту працівників в умовах загрози і виникнення небезпечних та надзвичайних ситуацій
- вміння забезпечити координацію зусиль виробничого колективу в попередженні виникнення надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків
- вміння обґрунтувати та забезпечити виконання у повному обсязі заходів з колективної та особистої безпеки
- вміння ідентифікувати небезпечні чинники природного та техногенного середовищ і віднайти шляхи відвернення їхньої уражальної дії використовуючи імовірнісні структурно-логічні моделі
- вміння оцінити безпеку технологічних процесів і обладнання та обґрунтувати заходи щодо її підвищення
- вміння обґрунтувати нормативно-організаційні заходи забезпечення безпечної експлуатації технологічного обладнання та попередження виникнення надзвичайних ситуацій
- вміння надати допомогу та консультації працівникам та населенню з практичних питань безпеки життєдіяльності та захисту у надзвичайних ситуаціях

3. Програма навчальної дисципліни

I. Змістовий модуль Людина в структурі системи «людина – середовище – діяльність»

Тема: 1. Категорійно-понятійний апарат з безпеки життєдіяльності, таксономія небезпек.

Тема: 2. Ризик, як кількісна оцінка небезпек.

Тема: 3. Застосування ризик орієнтованого підходу для побудови імовірнісних структурно-логічних моделей виникнення та розвитку НС.

Тема: 4. Менеджмент безпеки, правове забезпечення та організаційно-функціональна структура захисту населення та АТО у НС.

Тема: 5. Психологофізіологічні особливості людини та її безпека.

Тема: 6. Технологія виживання. Шляхи саморегуляції поведінки і психічного стану.

Тема: 7. Здоров'я людини. Надання першої долі карської допомоги при ураженні людини.

4. Структура навчальної дисципліни

Назва змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Зочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
л		п	лаб	інд	с.р.	л		п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
I. Змістовий модуль Людина в структурі системи «людина – середовище – діяльність»												
Тема: 1. Категорійно-понятійний апарат з безпеки життєдіяльності, таксономія небезпек.	10	2				8	12	2				10
Тема: 2. Ризик, як кількісна оцінка небезпек.	14	4	2			8	10					10
Тема: 3. Застосування ризик орієнтованого підходу для побудови імовірнісних структурно-логічних моделей виникнення та розвитку НС.	12	4				8	14	2	2			10
Тема: 4. Менеджмент безпеки, правове забезпечення та організаційно-функціональна структура захисту населення та АТО у НС.	12	4				8	12					12
Тема: 5. Психологофізіологічні особливості людини та її безпеки.	12	2	2			8	16	2	2			12
Тема: 6. Технологія виживання. Шляхи саморегуляції поведінки і психічного стану.	14	4	2			8	14					14
Тема: 7. Здоров'я людини. Надання першої долі карської допомоги при ураженні людини.	16	4				12	12					12
Разом за змістовим модулем I	90	24	6			60	90	6	4			80
Усього	90	24	6			60	90	6	4			80

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Навчальним планом не передбачені	

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Денна форма навчання		
1	I. Змістовий модуль	
	Людина в структурі системи «людина – середовище – діяльність»	
	1. Практична робота з теми «Оцінка радіаційної обстановки в надзвичайних умовах».	
	2. Практична робота з теми «Оцінка захисних споруд».	
	3. Практична робота з теми «Оцінка можливих наслідків аварій на вибухонебезпечному об'єкті».	
	4. Темперамент людини. Типологія, діагностика.	
	5. Методи визначення працездатності людини.	
	6. Визначення стресового напруження людини.	
	7. Надання першої долікарської допомоги.	
	Разом	6
Заочна форма навчання		
	I. Змістовий модуль	
	Людина в структурі системи «людина – середовище – діяльність»	
	1. Практична робота з теми «Оцінка радіаційної обстановки в надзвичайних умовах».	
	2. Практична робота з теми «Оцінка захисних споруд».	
	3. Практична робота з теми «Оцінка можливих наслідків аварій на вибухонебезпечному об'єкті».	
	4. Темперамент людини. Типологія, діагностика.	
	5. Методи визначення працездатності людини.	
	6. Визначення стресового напруження людини.	
	7. Надання першої долікарської допомоги.	
	Разом	4

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Денна форма навчання		
I. Змістовий модуль		
1	Людина в структурі системи «людина – середовище – діяльність»	
	1. Структура безпеки життєдіяльності. 2. Середовище життєдіяльності. 3. Основи фізіологічної безпеки людини. 4. Глобальні проблеми безпеки людства 5. Світоглядні основи безпеки 6. Корпоративна безпека 7. Психологічні особливості людини та її безпека. 8. Створення комфортних умов життєдіяльності людини 9. Безпека харчування 10. Безпека в умовах криміногенної обстановки та тероризму	
	Разом	60
Заочна форма навчання		
I. Змістовий модуль		
	Людина в структурі системи «людина – середовище – діяльність»	
	1. Структура безпеки життєдіяльності. 2. Середовище життєдіяльності. 3. Основи фізіологічної безпеки людини. 4. Глобальні проблеми безпеки людства 5. Світоглядні основи безпеки 6. Корпоративна безпека 7. Психологічні особливості людини та її безпека. 8. Створення комфортних умов життєдіяльності людини 9. Безпека харчування 10. Безпека в умовах криміногенної обстановки та тероризму	
	Разом	80

9. Індивідуальні завдання

Навчальним планом не передбачено

10. Методи навчання

Комплексне використання різноманітних методів організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності студентів та методів стимулювання і мотивації їх навчання, що сприяють розвитку професійної компетенції майбутнього фахівця з урахуванням індивідуальних особливостей учасників навчального процесу й спілкування.

З метою формування професійних компетенцій широко впроваджуються інноваційні методи навчання, що забезпечують комплексне оновлення традиційного педагогічного процесу.

Пріоритетними методами навчання в процесі вивчення безпеки життєдіяльності є інтерактивні, оскільки головну увагу приділяють практичній обробці знань, вмінь та навичок. Серед найбільш поширених слід зазначити вирішення ситуативних задач, тренінги, програмоване навчання, навчальні дискусії та рольові, ділові ігри.

Володіючи великим арсеналом новітніх технічних засобів навчання, майбутній фахівець має правильно інтегрувати їх у процес навчання. Професійне використання інтерактивних технологій кардинально змінює ставлення студентів до вивчення безпеки життєдіяльності, оскільки надає можливість стати активним співучасником навчального процесу.

Метою застосування інтерактивних методів у процесі оволодіння знань з безпеки життєдіяльності створення комфортних умов навчання, в яких усі студенти взаємодіють між собою, обговорюючи різноманітні проблеми, аргументують власні погляди, відбувається взаємодія викладача і студента, яка орієнтується на розвиток творчих здібностей та комунікативних навичок. У такій моделі навчання викладач використовує рольові та ділові ігри, круглі столи та дискусії, фронтальне опитування та мозковий штурм.

Навчальні групові дискусії дають найбільший ефект під час вивчення та опрацювання складного матеріалу та формування потрібних навичок та вмінь. Цей активний метод навчання забезпечує можливості зворотного зв'язку, закріплення, практики, мотивації майбутніх фахівців з безпеки життєдіяльності.

В процесі практичних занять з безпеки життєдіяльності ефективно застосовувати ряд інтерактивних методів навчання, а саме, рішення ситуативних задач, ділові ігри та рольові ігри. Рольові ігри допомагають формувати такі важливі ключові кваліфікації студентів як комунікативні здібності, толерантність, вміння працювати у малих групах та самостійність мислення.

11. Методи контролю

Педагогічний контроль здійснюється з дотриманням вимог об'єктивності, індивідуального підходу, систематичності і системності, всебічності та професійної спрямованості контролю.

Використовуються такі методи контролю (усного, письмового), які мають сприяти підвищенню мотивації студентів-майбутніх фахівців до навчально-пізнавальної діяльності. Відповідно до специфіки фахової підготовки майбутніх фахівців перевага надається усному, письмовому, і тестовому контролю.

12. Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

з «Безпека життєдіяльності (безпека життєдіяльності, основи охорони праці та цивільний захист)»

Критерії оцінювання самостійної роботи студентів

90-100 балів – за повне, творче виконання завдання, логічно і послідовно відповідати на поставлені запитання; вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних завдань;

82-89 балів – за неповне без консультування у викладача, продуктивне виконання практичних завдань; аргументовані відповіді на поставлені запитання; вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язування практичних завдань;

74-81 балів – за неповне з консультуванням у викладача продуктивне виконання завдань; аргументовані відповіді на поставлені запитання, які, однак, містять певні (несуттєві) неточності; вміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних завдань за допомогою викладача;

64-73 балів – за фрагментарну повноту виконання практичних завдань, мало аргументовані відповіді, слабке застосування теоретичних положень під час розв'язання практичних завдань;

60-63 балів – за елементарне репродуктивне виконання практичних завдань, істотні помилки у відповідях на запитання, невміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних завдань;

35-59 балів – за невиконання практичних завдань, істотні помилки у відповідях на запитання, незнання основних фундаментальних положень.

1-34 балів – за невиконання практичних завдань та не володіння основними теоретичними засадами.

Отримані студентом бали за 100-бальною шкалою оцінювання знань переводяться у державну шкалу («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та в шкалу ECTS (A, B, C, D, E, X, F).

За 100-бальною шкалою	За державною (національною) шкалою	За шкалою ECTS
90—100	Відмінно	A
82—89	Добре	B
74—81	Добре	C
64—73	Задовільно	D
60—63	Задовільно	E
35—59	Незадовільно	FX
1—34	Незадовільно	F

Критерії оцінювання студента за результатами вивчення дисципліни

90-100 балів – за глибокі, повні знання навчального матеріалу, що міститься в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах; вміння аналізувати явища, закони, положення які вивчаються, у їхньому взаємозв'язку і розвитку, чітко і лаконічно; логічно і послідовно відповідати на поставлені запитання; вміння структурувати власні судження, робити умовиводи, доводити власну думку;

82-89 балів – за ґрунтовні знання навчального матеріалу аргументовані відповіді на поставлені запитання; вміння формулювати закони, робити умовиводи;

74-81 балів – за міцні знання навчального матеріалу, аргументовані відповіді на поставлені запитання, які, однак, містять певні (несуттєві) неточності; вміння формулювати закономірності, давати визначення поняттям застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних завдань;

64-73 балів – за посередні, фрагментарні знання навчального матеріалу, мало аргументовані відповіді, слабке, за алгоритмом застосування теоретичних положень;

60-63 балів – за незнання значної частини навчального матеріалу, істотні помилки у відповідях на запитання, невміння застосовувати теоретичні положення під час розв'язання практичних завдань, у вигляді елементарних дій;

35-59 балів – за незнання елементарної частини навчального матеріалу, істотні помилки у відповідях на запитання, незнання основних фундаментальних положень, невміння елементарно діяти під час розв'язання практичних завдань.

1-34 балів – за невиконання практичних завдань та не володіння основними теоретичними засадами.

Отримані студентом бали за 100-бальною шкалою оцінювання знань переводяться у державну шкалу («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та в шкалу ECTS (A, B, C, D, E, X, F).

За 100-бальною шкалою	За державною (національною) шкалою	За шкалою ECTS
90—100	Відмінно	A
82—89	Добре	B
74—81	Добре	C
64—73	Задовільно	D
60—63	Задовільно	E
35—59	Незадовільно	FX
1—34	Незадовільно	F

13. Рекомендована література

Базова

1. Про охорону праці: Закон України. - К., 2003.
2. Про цивільну оборону України: Закон України від 3 лютого 1993 р. - К., 1993.
3. Белрій Я.І., Боярська В.М., Голубев А.К. та ін. Безпека життєдіяльності: Посіб- для студ. Техн. Вузів. -Л., 1997. - 275 с.
4. Безпека життєдіяльності. Навч. посіб. /За ред. М. Назарука. - Львів: "За вільну Україну", 1997. - 275 с.
5. Безопасность жизнедеятельности: Учебник / Под ред. проф. Э.А. Арустамова. -2-е изд. перераб. и доп. - М.: Изд. Дом "Дашков и К", 2000. - 678 с.
6. Безопасность жизнедеятельности: Учебник для вузов / С.В. Белов, А.В.Ильинская, А.Ф. Козьяков и др., Под общ. ред. С.В. Белова. -М.:Высш. шк., 1999. -448 с.
7. Безопасность жизнедеятельности: Учебник для студ. средних проф. учеб. заведений / С.В. Белова, В.А. Девисилов, А.Ф. Козьяков и др.; Под общ. ред. С.В. Белова. -М.:Высш. шк., НМЦ СПО, 2000. - 343 с.
8. Брехман И.И. Валеология - наука о здоровье. - М.: Физкультура и спорт, 1990. -208 с.
9. ГОСТ 17.0.0.04.90 Экологический паспорт промышленного предприятия. - М., 1990.
10. Домарецький В.А., Златев Т.П. Екологія харчових продуктів. -К.:Урожай, 1993. -192 с.
11. Желібо Є.П., Заверуха Н.М., Зацарний В.В. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти України I-IV рівнів акредитації /За ред. Є.П. Желібо і В.М. Пічі: - Львів: "Новий Світ-2000", 2002.- 328 с.
12. Заплатинський В.М. Основи кримінологічної безпеки сучасного бізнесу: Навч. посіб. для вузів. - К.: Київ. держ. торг.-екон. ун-т, 2000. -141 с.
13. Заплатинський В.М. Безпека життєдіяльності: Опорний конспект лекцій. - К.:Київ. держ. торг.-екон. ун-т, 1999. - 207 с.
14. Лапін В. М. Безпека життєдіяльності людини. -Л.: Львівський банківський коледж, 1998. -192 с.
15. Пестун І.П. Безпека життєдіяльності: Навч. посіб. - Суми: Вид-во "Університетська книга", 1999. - 301 с.
16. Безпека життєдіяльності /Є.П. Желібо, Н.М. Заверуха, В.В. Зацарний. За ред. Желібо Є.П.: Навч. посібник. - Львів, "Новий Світ-2000". - 2001. - 320 с.
17. Швидка медична допомога: Навч. посіб. / Л.П. Чепкий, О.Ф. Возіанов, О.Й. Грицюк та ін.; За ред. Б.Г. Ананасенка, Л.П. Чепкого. - К.: -Вища шк., 1998. - 311 с.
18. Ярошевська В.М., Ярошевський М.М., Москальов І.В. Безпека життєдіяльності. - К.: НМЦ, 1997. - 292 с.

Допоміжна

19. Про охорону здоров'я: Закон України. - К., 1992.
20. Про адміністративні порушення: Закон України - К., 1993.
21. Про пожежну безпеку: Закон України. - К., 1993.
22. Про працю: Закон України. - К., 1994.
23. Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення: Закон України // Відомості Верховної Ради України. - 1994. - №27.
24. Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань: Закон України від 14 січня 1998 р. - К., 1998.
25. Адабашев И.И. Трагедия или гармония? Природа - машина - человек. - М.: Мысль, 1973. - 365 с.
26. Алтунин А.Г. Формирования гражданской обороны в борьбе со стихийными бедствиями - М., 1978.
27. Апанасенко Г.Л. Эволюция биоэнергетики и здоровье человека. - СПб.: МПП.Петрополис, 1992. - 123 с.
28. Безопасность жизнедеятельности: Учеб. Пособие. Ч. II / Под ред. проф. Э.А. Арустамова. - М.: Информационно-внедренческий центр "Маркетинг", 1999. - 304 с.
29. Бизнес и безопасность // Журнал. - К: Шанс.
30. Боков В.А., Лушик А.В. Основы экологической безопасности: Учеб. пособие. - Симферополь: СОНАТ, 1998. - 224 с.
31. Волович В.Г. Человек в экстремальных условиях природной среды. - М.: Мысль, 1983.
32. Горацук В.П. Валеологія: Підруч. для 10-11 класів середньої загальноосвітньої школи. - К.: Генеза, 1998. - 144 с.
33. ГОСТ 17.2.303-78. Охрана природы. Атмосфера. Правила установления допустимых выбросов вредных веществ промышленными предприятиями.
34. Державний реєстр міжгалузевих і галузевих нормативних актів про охорону праці (реєстр ДНАОП). - К., 1998. - 240 с.
35. Духов В.Е. Экономическая разведка и безопасность бизнеса. - К: ИМСО МО Украины, НВФ "Студент", 1997. - 176 с.
36. Загальні вимоги до розвитку і розміщення потенційно небезпечних виробництв з урахуванням ризику надзвичайних ситуацій техногенного походження. Наукові керівники: чл.-кор. НАН України С.І. Дорогунцов, генерал-лейтенант Б.Ф. Гречанинов. - К: НАН України РВІСУ, 1995. - 120 с.
37. Зубик В.Б. Экономическая безопасность предприятия. - Мн.: 1998. - 391 с.
38. Костров А.М. Гражданская оборона. - М.: Провещение, 1991. - 64 с.
39. Крушельницька Я.В. Фізіологія і психологія праці. Навч. посіб.: -К.: КНБУ, 2000. - 232 с.
40. Купчик М.П., Гандзюк М.П., Степанець І.Ф., Вендичанський В.Н., Литвиненко А.М., Іваненко О.В. Охорона праці. Лабораторний практикум. Для студ. вищих закладів освіти України. -К.: Основа, 1998. - 224 с.
41. Моисеев Н.Н. Человек и ноосфера. - М.: Мол- гвардия, 1990. - 351 с.
42. Надзвичайні ситуації. Основи законодавства України. - К., 1998. - 544 с.

43. Назаров А.К. Теоретические основы безопасности жизнедеятельности: Учеб. пособие. - Курган: Изд-во КМИ, 1993. - 120 с.
44. О'Брайен К. В вашем магазине мошенники! -СПб.: Питер, 1998. -256 с.
45. Охорона праці: Навч. посіб.: Я.І. Бедрій, В.С. Джигирей, А.І. Кидасюк, П.І. Огринський, С.І. Дембіцький, В.М. Єнкало, М.І. Шевченко. - Львів: ПТВФ "Афіша" 1999. -258 с.
46. Павленко А.Р. Компьютер и здоровье. Решение проблемы. 3-е изд. пере раб. и доп. - К.: "Основа", 1998. - 152 с.
47. Радиация. Дозы, эффект, риск. - М.: Мир, 1988.
48. Реймерс Н.Ф. Охрана природы и окружающей среды. - М.: 1992. - 320 с.
49. Смоляр В.І. Харчування в умовах радіонуклідного забруднення. - К.: Здоров'я, Український червоний хрест, 1991. -32 с.
50. Сорокин Г.Ф. Охрана труда в торговле: Учеб. пособие. - 2-е изд. перераб. и доп. Выща шк., 1991. - 172 с.
51. Справочник директора предприятия. - М.: ИНФРА-М, 1996. - 704 с.
52. Стрий Л.А. Безопасность жизнедеятельности: Учеб. пособие / Под ред. В.Г. Небабина. - Одеса: ОИУМ, 1997. - 52 с.
53. Сытник К.М. и др.. Биосфера, экология, охрана природы: Справ. пособие. - К.: Наук. думка 1997.
54. Чернявский А.А. Безопасность предпринимательской деятельности: Конспект лекций. -К.: МАУП, 1998. - 124 с.
55. Джигирей В.С., Житецкий. Безпека життєдіяльності. - Львів. - "Афіша". - 1999. -254 с.
56. Літвак С. М., Михайлюк В.О. Безпека життєдіяльності. Навч. посібник. Миколаїв. - ТОВ "Компанія ВІД". - 2001. - 230 с.
57. Шеляков О.П., Оберемок В.М. Охорона праці. -К., 1999. - 230 с.